

Πηλινο κεφάλι σφίγγας από την Καλυδώνα. Άκρωτήριο σε ναό.

Ἡ κατασκευή τῶν πήλινων ἀγγείων

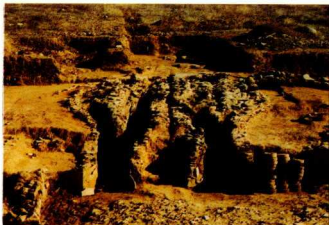
Ὁ ἄνθρωπος μετέτρεψε τὴν πιὸ ἀπλή καὶ προσιτὴ ὕλη τοῦ περιβάλλοντός του, τὸ χῶμα, σὲ εὐπλαστὴ μάζα γιὰ νὰ δημιουργήσει ἔργα πού σφραγίζουν τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ πολιτισμοῦ του. Ποικίλες ἀνάγκες τῆς καθημερινῆς ζωῆς του, ἱκανοποιήθηκαν μέσα ἀπὸ τὴν ἀπλή αὐτὴ ὕλη πού μὲ στοιχειώδη ἐπεξεργασία γίνεται πηλός.

Ἄγγεια, σκεύη, ἀντικείμενα χρήσιμα στὴ βιοτεχνία, παιγνίδια, εἰδώλια πού εἰκονίζουν ζῶα, ἀνθρώπους ἢ θεοὺς, καὶ ἀρχιτεκτονικὲς κατασκευές διακοσμητικῆς ἢ ὀργανικῆς, συνθέτουν ἕναν πολύμορφο ὕλικό κόσμο μὲ ἀποτυπωμένη πάνω του, τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς ἀνθρώπινης δημιουργικότητας.

Ἰδιαιτέρη σημασία στό χώρο τῆς ἀρχαιολογίας κατέχει ἡ *κεραμική*, τὸ σύνολο δηλαδὴ τῶν πήλινων ἀγγείων, τίς πιὸ πολλές φορές ἀποσπασματικὰ διαπιστωμένο (ὄστρακα), ἱκανὸ ὅμως νὰ ἀνασυνθέσει πτυχές τῆς ἰδιωτικῆς καὶ δημόσιας ζωῆς. Ἰδιαιτέρη γιὰ τὴν προϊστορικὴ ἐποχὴ πού λείπουν οἱ γραπτές πηγές καὶ κατάλοιπα ἄλλα τοῦ καθημερινοῦ βίου δύσκολα ἀνιχνεύονται, ἡ συγκριτικὴ μελέτη τοῦ σχήματος καὶ τῆς διακόσμησης τῆς κεραμικῆς, ἀποβαίνει τὸ προσφορώτερο μέσο καὶ γιὰ τὴ διάγνωση τῶν διαδοχικῶν φάσεων τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ.

Κλαίρη Εὐστρατίου

Ἄρχαιολόγος

1. Πεταλόσχημος κεραμικός κλιβάνος με τις εισόδους και τις σύριγγες γύρω από την τοποθέτηση της καύσιμης ύλης.

2. Κλιβάνος ορθογώνιου σχήματος με την είσοδο και το προούλιο (θλ. και έξωφυλλο).

Τά πήλινα άγγεα πρωτοεμφανίζονται στην Έλλάδα τη νεολιθική περίοδο γύρω στο 6.000 π.Χ. Από τότε η χρήση τους εξαπλώνεται και παρουσιάζει αδιάσπαστη συνέχεια, προσφέροντας στη μελέτη εξέλιξης του αρχαίου πολιτισμού, πολύτιμα στοιχεία για τη χρονολόγηση. Πώς όμως έφτιαχναν τα άγγεα αυτά οι αρχαίοι, πολλά από τα οποία είναι σήμερα αξιοθαύμαστα έργα τέχνης; Θά προσπαθήσουμε να δώσουμε μία εικόνα της διαδικασίας της κατασκευής των άγγειων και της όργάνωσης της εργασίας στά κλασικά χρόνια. Την περίοδο αυτή (5ος-4ος αι. π.Χ.) η παραγωγή έχει προλάβει βιοτεχνικό χαρακτήρα σά συνέπεια του σταδιακού μετασχηματισμού της παραγωγικής διαδικασίας. Έτσι η παραγωγή των άγαθών για την ικανοποίηση των καθημερινών αναγκών δέν γίνεται μεμονωμένα, αλλά οργανώνεται στη βάση της μαζικής παραγωγής. Αυτό προκύπτει όχι μόνο από τις γραπτές πηγές αλλά και από τις ζωγραφικές παραστάσεις πάνω στά ίδια τα άγγεα που έφταναν μέ τό δικό τους τρόπο την όργάνωση της εργασίας. Έξ άλλου τά άνασκαφικά δεδομένα μέ διάφαιμουςτά μάρτυρες τούς κεραμικούς κλιβάνους, τά καμινάκια που ψήναν τά άγγεα, φανερώνουν την όργάνωση του χώρου και τόν καταμερισμό της δουλειάς στό συγκροτημένο πλέον εργαστήριο.

Θά πρέπει νά σημειωθεί ότι ό τρόπος παραγωγής του πηλού και όι τεχνικές μέθοδοι για την κατασκευή των άγγειων, δέν έχουν αλλάξει ριζικά από την προϊστορική εποχή ως τις μέρες μας. Καθοριστική σημασία μόνο έχει ή επαναστατική εφεύρεση

και χρήση του τροχού, γύρω στό 2.000 π.Χ. που έπιφέρει ριζικές αλλαγές στην οικονομία και την τεχνολογία. Τά χειροποίητα άγγεα παραγωγίζονται. Η μαζική παραγωγή ικανοποιεί όλο και περισσότερες ανάγκες. Από τώρα και έπειτα γίνεται δυνατή ή κατασκευή ποικιλόμορφων και συνθετότερων, ως πρός τό σχήμα, άγγειών, ανάλογα μέ τη φαντασία του τεχνίτη.

Γιά νά λειτουργήσει ένα εργαστήριο άπαραίτητες είναι όι πρώτες ύλες. Νερό, χύμα και καύσιμη ύλη.

Πρωταρχική σημασία έχει τό χύμα που έπρεπε νά είναι όσο τό δυνατόν καθαρότερο χωρίς δηλαδή άμμο και άσβέστη. Γιά τό λόγο αυτό επιλεγόνταν ειδικές τοποθεσίες μέ άργιλώδες χύμα που έπαιρναν από την επιφάνεια ή από βαθύτερα στρώματα μέ έξόρυξη.

Μία περιοχή μέ κατάλληλο χύμα στην Άττική, όπως άναφέρει ό Πλούταρχος, ήταν κοντά στό σημερινό Άγ. Κοσμά.

Η θέση του εργαστηρίου ήταν συνήθως μέσα στό οικιακό σύνολο σέ μέρος που διέθετε άφθονο νερό για τό πλύσιμο του χύματος και τό ζύμωμα του πηλού. Στην Άθηνά ό κύριος τόπος για την παραγωγή ή την διάθεση των κεραμικών ειδών, ήταν ό Κεραμεικός.

Μετά τό κοσκίνισμα, τό χύμα, άνακατεύεται μέ νερό και ζυμώνεται για νά γίνει πηλός. Η διαδικασία αυτή όνομάζεται «φύραν τόν πηλόν» από κεί ίσως προέρχεται και τό σημερινό φύραμα, ή μάζα δηλαδή του πηλού. Η εργασία αυτή γινόταν μέσα σέ μεγάλες λεκάνες μέ τά χέρια ή τά πόδια ή μέ ξύλινο εργαλείο, τό πηλοστρόφιο.

Μετά τό ζύμωμα έπαιρνε ό άγγειοπλάστης τόν πηλό και μέ τη βοήθεια του τροχού έδινε σχήμα στην άμορφη μάζα.

Ό τροχός ήταν ένας άπλός δίσκος, στερεωμένος σέ κάθετο άξονα, και γύριζε μέ τό χέρι ή από κάποιο βοηθό. Μοναδικό εργαλείο τά χέρια του άγγειοπλάστη και ίσως κάποια μικρή ξύλινη γλυφίδα για την άπτόδοση και την τελειοποίηση των λεπτομερειών. Άνάλογα μέ τό σχήμα και τό μέγεθος του άγγείου, όρισμένα μέρη όπως ό λαίμος, τό πόδι ή όι λαβές γίνονταν ξεχωριστά και μετά συναρμολογούνταν.

Τό άγγείο, ύγρο όπως ήταν από τόν τροχό, έτοποθετείτο πάνω σέ κλαθένια πλέγματα για νά στεγνώσει στη σκιά, νά ζωγραφιστεί και μετά νά ψηθεί.

Τό ψήσιμο γινόταν σούς κλιβάνους, τά καμινάκια.

Όι κλιβάνοι είναι πλινθόκτιστα στρωγγυλά, ορθογώνια ή πεταλόσχημα κτίσματα μέ δύο όρόφους. Όταν είναι μεγάλοι, σκάθονται μέσα στό μαλακό φυσικό πέτρωμα θολωτά όρύγματα που διαρυθμίζονται κατάλληλα μέ εισόδους και σύριγγες για νά τοποθετείται ή καύσιμη ύλη.

Στό ίσόγειο φτιάχνεται ή φωτιά συνήθως μέ κάρβουνο ή κλαδιά και κοκκοκίτσια έλιάς για νά είναι ή φλόγα σταθερή. Τό έσωτερικό του χώρου αυτού σχηματίζεται, μέ τη βοήθεια πλινθόκτιστων τόξων, διάτρητα χωρίσματα που καταλήγουν στό έπίσης διάτρητο δάπεδο του όρόφου. Σ' αυτή την όριζόντια τρυπημένη επιφάνεια, την έσχάρα, έτοποθετούντο τά άγγεα.

Όι τρύπες σκοπό έχουν νά διευκολύνουν την όμοιομορφη διοχέτευση

3. Σύριγγες άρχαιου κλιβάνου.

4. Λεπτομέρεια της εσχάρας. Κομμάτια από σπασμένα κεραμικά και άγγεία άνακατεμένα με ηλόχωμα.

της θερμοκρασίας. Στην εσχάρα σιβάζονταν κυριολεκτικά τά άγγεία τό ένα πάνω στό άλλο μέ τή βοήθεια τριγωνικών στηριγμάτων πού άφηναν ελεύθερο τό πέρασμα τής θερμοκρασίας σ' όλο τό άγγείο, όμοιόμορφα.

Ό όροφος αυτός σκεπαζόταν μέ πηλόχτιστη θόλο πού γκρεμιζόταν κάθε φορά γιά νά θγούν τα ψημένα άγγεία. Στή κορυφή τής θόλου μικρή τρύπα άφηνε νά σχηματίζεται ρεύμα γιά τήν καλύτερη κυκλοφορία τής θερμότητας.

Είναι πραγματικά άξιοθαύμαστη ή ύψηλή τεχνολογία τοú ψησίματος,

ιδιαίτερα στό άρχαϊκό καί κλασικό χρόνια μέ άποτέλεσμα τήν καταπληκτική τελειότητα τών χρωμάτων στη μελανόμορφη καί έρυθρόμορφη κεραμική.

Τά χρώματα ήταν από όρυκτές ύλες. Η διατήρηση τής πυκνότητας, ή στιλπνότητα καί οι λεπτές άποχρώσεις, ιδιαίτερα στις λευκές ληκύθους, όφειλόνται στό ψήσιμο καί μόνο. Πολλά από τά άγγεία αυτά είναι μοναδικά έργα ζωγραφικής τέχνης πού μάς άφήνουν νά διακρίνουμε τήν ποιότητα τής χαμένης μεγάλης ζωγραφικής τής έποχής.

Τά ζωγραφικά θέματα τών άγγείων,

ιδιαίτερα έκείνων μέ εικονιστικές παραστάσεις, είναι ένα θέμα πού σχετίζεται μέ τήν άγγειογραφία. Άν ό άγγειοπλάστης ήταν καί ό ζωγράφος δέν μπορούμε νά τό ξεχωρίσουμε ίσαμε τά κλασικά χρόνια πού δίπλα στην έπιγραφή... έποίησε διαβάζουμε καί... έγραψε.

The Making of Earthenware Vessels

Man has turned the simplest material of his environment, that is the earth, into pottery through an inspired procedure.

Vessel, utensils, figurines, architectonic members, etc., compose a multimform world that narrates the historic evolution of civilization.

The earthenware vessels appear in Greece during the neolithic period, in 6.000 B.C and they have remained in use since then.

The basic rough materials for the making of earthenware vessels are the earth, the water and the combustible material.

The proper earth is firstly washed and sifted, then is kneaded so as to become clay. In the next stage the potter gives to the amorphous mass of clay the desired form with the help of the wheel. The fresh vessel is put aside to get dry and later is fired in special kilns that have a rectangular, cyclical or horse-shoe shape, and are divided horizontally in two parts. In the lower part the combustible material is placed and the fire is lit. In the upper part with the pierced bottom for the perfect circulation of heat the vessels are arranged in successive rows. This part of the kiln is torn down soon after the firing of the earthenware vessels is accomplished.

5, Λεπτομέρεια από έρυθρόμορφο κρατήρα γυρω στο 430 π.Χ. Σκηνή από κεραμικό εργαστήριο. (Oxford, Ashmolean Museum).